

**MÜBHEMÂTÜ'L-KUR'ÂN ESERLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME
- SÜHEYLÎ, GASSÂNÎ, İBN CEMÂA VE SÜYÛTÎ'NİN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE-
AN EVALUATION OF THE WORKS OF MUBHAMÂT AL-QURÂN -IN THE CONTEXT
OF SUHAYLÎ, GASSÂNÎ, İBN AL-JAMÂAH AND SUYUTÎ'S WORKS-**

Ömer TIRYAKI

Yüksek Lisans Öğrencisi

tiryaki_118@outlook.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6128-8472

Ali KARATAŞ

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,

karatasali5@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3365-0627

Öz

Kur'ân'daki insan, melek, cin ve peygamber gibi varlıklar yahut topluluk veya kabile isimleri bazen açıkça zikredilmez. Bu tür mübhem ifadelerin bilinmesi âyetlerin anlaşılmasında bazen önemli iken bazen de gerekli bir unsur değildir. Kur'ân'ın mübhemleri rivâyetler yoluyla ve âyetlerin siyakına göre belirlenebilir. Bazı tefsirlerde gerek rivâyetlerden gerekse âyetlerin bağlamından hareketle mübhemleri tespit etmeye dair bilgiler yer almaktadır. Fakat bazı tefsirlerde - âyetlerde açıkça belirtilmediği için- mübhemlerin tespit edilmesine gerek olmadığı ifade edilmiştir. Bazı âlimler ise eserler yazarak bu konudaki bilgileri bir araya getirmeye önem vermişlerdir. Böylece Mübhemâtü'l-Kur'ân'a dair kıymetli kitaplar yazılmıştır. Makalemiz bu alanda yazılan Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân es-Süheylî'nin (ö. 581) *et-Ta'rif ve'l-i'lâm fimâ (bimâ) übhime mine'l-esmâ' ve'l-a'lâm fi'l-Kur'ân*, İbn Asker el-Gassânî'nin (ö. 636) *et-Tekmîl ve'l-itmâm li-Kitâbi't-ta'rif ve'l-i'lâm*, Bedreddin İbn Cemâa'nın (ö. 733) *Gurerü't-Tibyân fi men lem yüsemme fi'l-Kur'ân'ı* ve Celâlettin es-Süyûtî'nin (ö. 911) *Müfhemâtü'l-akrân fi mübhemâti'l-Kur'ân* adlı eserleri yöntemleri bakımından değerlendirmekte ve karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu müelliflerden her birinin kendine has yöntemi olmakla birlikte, takip ettiği metot sebebiyle Gassânî'nin eseri bir Mübhemâtü'l-Kur'ân türü olmaktan ziyade içerisinde mübhem âyetleri izah eden bir tefsir kitabı mesabesinde.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Mübhem, Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa, Süyûtî.

Abstract

The names of beings such as humans, angels, jinn and prophets in the Quran or names of communities or tribes are not mentioned explicitly. Knowing such ambiguous expressions is sometimes important in understanding the verses, but sometimes not. The ambiguities of the Quran can be determined through related narrations and also according to the context of the verses. Some commentaries on Qur'an contain information on identifying the ambiguous based on both the narrations and the context of the verses. However, in some commentaries, it is stated that there is no need to determine the meaning of ambiguous because it is not clearly stated in the verses. Some scholars, on the other hand, attach importance to gathering information on this subject by writing works. Thus, valuable books on the mubhamât al-Qur'ân were written. This article evaluates and examines by comparing the following works; *al-Ta'rif wa-al-i'lâm fîmâ ubhima min al-asmâ' wa-al-a'lâm fî al-Qur'ân al-karîm* of Abû al-Qâsim 'Abd al-Rahmân al-Suhaylî (ö. 581), *al-Takmîl wa-al-itmâm li-Kitâb al-Ta'rif wa-al-i'lâm* of Ibn 'Askar al-Ghassânî (ö. 636), *Ghurur al-Tibyân fî man lam yusamma fî al-Qur'ân* of Badr al-Dîn Muḥammad ibn Jamâ'ah (ö. 733) and *Mufḥamât al-aqrân fî mubhamât al-Qur'ân* of Jalâl al-Dîn al-Suyûtî (ö. 911). Although each author of these books has his own method and method, al-Ghassânî's work stands out from the crowd since his method is different than the rest. Therefore, his book is not exactly a mubhamât al-Qur'ân instead, it is seen as a tafsir book which includes ambiguous verses.

Key Words: Tafsir, Quran, Mubham, Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa, Süyûtî

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'in nüzul ortamından uzaklaştıkça gerek vahyin indiği bağlam ve vahye şahit olan neslin geride kalması gerek dilin bir takım gelişim ve değişim evrelerinden geçmesi gerekse farklı coğrafya ve kültürlerle karşılaşılması gibi etkenlerden dolayı Kur'ân ilimleri çoğalmış ve zamanla sistematik bir hale gelmiştir.

Kur'ân'ı isabetli bir şekilde anlamaya yönelik çaba sarf edilen ilim dallarından biri de âyetlerdeki zamir, ismi işaret, ismi mevsul ve cins isim gibi kapalı/mübhem lafızlarla ifade edilen belli kişi, topluluk, yer, zaman ve olaylardan kastın kim/kimler, ne/neler ve ne zaman olduğunu ortaya koyan *Mübhemâtü'l-Kur'ân* ilmidir. İlk dönemlerde bu alana dair malumat tefsir kitaplarındaki açıklamalardan ibaret iken altıncı asra gelindiğinde müstakil olarak *Mübhemâtü'l-Kur'ân* eserleri kaleme alınmış ve Kur'ân'daki anlamı kapalı ifadeler tek bir kitap içerisinde bir araya getirilmeye başlanmıştır.

Biz bu çalışmamızda *Mübhemâtü'l-Kur'ân* alanında yazılmış dört farklı eseri karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz. Öncelikle *Mübhemâtü'l-Kur'ân* hakkında yeteri kadar malumat verip ardından ele almaya çalıştığımız eserler ve müellifleri hakkında kısa bilgilendirme yapacağız. Eserlerle ilgili tafsilatlı bilgiyi kendi başlığı altında vereceğimizden ve ayrıca gayemiz müelliflerin biyografilerine yönelik bir çalışma yapmak da olmadığı için bu bölümleri kısa tutmaya çalışacağız. Sonrasında makalemize konu olan eserlerin her birine müstakil başlık açmak suretiyle kitaplarda takip edilen yöntemleri anlatıp bir başlık altında da incelenen eserlerin yöntem farklılıklarını izah edeceğiz. Kur'ân'da geçen hangi mübhem kelime ve

ifadelerin ilgili eserlere alınıp alınmadığını, birinin aldığı öteki/ötekilerin alıp almadığını karşılaştırmalı olarak görebilmek adına bir örnek olması için Fâtîha ve Bakara sûreleri özelinde yaptığımız bir tabloyu verdikten sonra değerlendirme ve sonuç bölümüyle makalemizi tamamlayacağız.

Çalışmamızı, bahsi geçen eserleri müelliflerinin uyguladıkları menhec açısından analiz etme ve mübhem ifadeleri açıklarken kullandıkları metotları mukayese etme yöntemiyle gerçekleştireceğiz.

Mübhemâtü'l-Kur'ân alanında genel olarak mahiyet, tefsire etkisi, farklı fırkalarca nasıl anlaşıldığı ve istismar edildiği gibi konular bağlamında bazı çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca bazı müfessirler özelinde mübhem ifadeleri nasıl yorumladıklarına yönelik birkaç araştırma olup bu alana mahsus olarak kaleme alınmış eserlerden ise sadece Debrelî Vildan Fâik Efendi'nin (ö. 1343) *Tavdîhu'l-mübhemât fî mâ verade fi'l-Kur'ân mine'l-kelimât* adlı eseri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bizim çalışmamız hem Mübhemâtü'l-Kur'ân alanında yazılmış olan dört eserin değerlendirilmesi hem de yöntemleri açısından bu eserlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi noktasında ilk çalışma olacaktır. Zira makalemize konu edeceğimiz eserler kendilerine sürekli atıfta bulunulmasına rağmen daha önce müstakil olarak incelenmemiş ve kendilerine yönelik herhangi bir analiz yapılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın, Mübhemâtü'l-Kur'ân bağlamında telif edilmiş dört eserin incelenmesi ve karşılaştırmalı olarak ele alınması sebebiyle bu alana önemli bir katkı sağlayacağını ve büyük bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

1. Mübhemâtü'l-Kur'ân

Sözlük anlamı itibariyle “söylemek istediğini ifade etmemek”, “konuşmamak”, “çözüme ulaşmamak” gibi anlamlara gelen¹ sülâsî كَيْم kökünden türemiş olan mübhem kelimesi, sülâsî mezidlerin birinci babı افعال kalıbından ismi mef'ûl olup “gizli olmak”, “gizli bırakmak”, “açığa çıkmamak” ve “açığa çıkarmamak” anlamlarına gelmektedir.² Mübhem (مبهم) kelimesinin duyularla algılanabilecek olmasına rağmen algılanamayan ve akılla kavranabilecek olmasına rağmen kavranamayan her şeyi kapsadığı da ifade edilmiştir.³ Buna göre mübhem kelimesi istilâhî olarak, Kur'ân'da kimin, neyin, nerenin ve ne zamanın kastedildiği sarîh bir şekilde ifade edilmeyip kendisinden ismi işaret, ismi mevsul ve zamirlerle veya kadın, erkek, melek, cin, kabile, yıldız gibi cins isimlerle bahsedilen hususları ifade etmektedir. Kapalı bir şekilde zikredilmiş olan bütün bu ifadeler *Mübhemâtü'l-Kur'ân* olarak kabul edilmektedir.⁴ Bu ilmin temel amacı bütün bu kapalı ifadeler ve

¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1993), 12: 56.

² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12: 56-57; Kelimenin anlamına yönelik ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Yaşar, *Kur'ân'da Anlamı Kapalı Âyetler* (Beyan Yayınları: Ankara, 1997), 23-27.

³ Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî garîbi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1412), 1: 148.

⁴ Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Mısır: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, 1974), 4: 93; İbrahim Muhammed el-Cermî, *Mu'cemu 'ulûmi'l-Kur'ân* (Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2001), 238; Bûtî, *Min revâ'i'l-Kur'ân: Te'emmülât 'ilmiyye ve edebiyye fî Kitâbillâhi 'azze ve celle* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1999), 90; Mübhemle ilgili terim ve isimler hakkında detaylı bilgi için bk. Yaşar, *Anlamı Kapalı Âyetler*, 28-44; Halis Albayrak,

bahsi geçen olaylar ile neyin kastedildiğinin açıklığa kavuşturulmasıdır. Zira yapılmak istenen, mübhem ifadeyi vuzûha kavuşturmak olup muhataba verilmek istenen mesajı aktarmak yahut olaylarla ilgi detaya yönelik malumatlar aktarmak değildir.⁵

Âlimlere göre Kur'ân'da mübhem ifadeler bulunmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlgili lafzın başka bir yerde zikredilmiş olması, zikredilen kimsenin meşhur olması, bahsi geçen kişinin Kur'ân'a konu olmasını gerektiren hata veya günahından dönmüş olması, mübhem ifadenin açıkça zikredilmesinde kayda değer bir faydanın hâsıl olmaması, kapalı ifadelerle gelmiş olan ikaz ve uyarıların kapsayıcı ve evrensel olabilmesi, söz konusu kişinin tahkir edilmesi gibi gerekçeler Kur'ân'da mübhem lafızlar bulunmasının sebepleri arasında zikredilegelmiştir.⁶

Mübhemâtü'l Kur'ân ilminin kaynakları noktasında Süyûtî her ne kadar "Bu ilmin dayanağı, sadece nakil olup bu hususta re'ye yer yoktur. Çünkü bu konudaki bilgiler, bizzat Resûlü Ekrem'in (s.a.v.) sözlerine, O'ndan bu sözleri alan sahâbeye ve bunları da sahâbeden nakleden tâbiîne dayanmaktadır."⁷ dese de mübhemât ilminin kaynakları arasında sahabe ve tabiinin şahsi kanaatleri, Tevrat, tarih ve mitoloji de sayılmaktadır.⁸

2. Mübhemâtü'l-Kur'ân'a Dair Eser Yazan Dört Müellif

İlk müellifimiz *et-Ta'rif ve'l-İ'lâm* eseriyle mübhemât alanına dair telif geleneğini başlatan Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân es-Süheylî'dir.⁹ Hicrî 508-581 yılları arasında yaşamış olan Endülüslü âlim Süheylî, özellikle nahiv, tefsir ve fıkıh alanında şöhret bulmuş olmakla birlikte kıraat, hadis, kelâm, siyer, ahbâr, lügat ve ensâb gibi birçok alanda daha kendini göstermiştir.¹⁰ İlimle iştiğal eden bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olması hasebiyle ilk eğitimini ailesinin yanında almış, ardından Kurtuba, İşbiliyye ve Gırnata gibi birçok ilim merkezinde ilim tahsilini devam ettirmiştir.¹¹

Devrin önde gelen âlimlerinden çeşitli alanlarda dersler almış olan Süheylî çok sayıda öğrenci yetiştirmenin yanında hem farklı dallarda eserler ortaya koyması

"Mübhemâtü'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXII (1992),156-163.

⁵ Albayrak, *Mübhemâtü'l-Kur'ân*, 162.

⁶ Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Celâlüddîn es-Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân fi mübhemâtü'l-Kur'ân* (Mısır: Matbaatu's-Sâade, 1908), 2-3; Süyûtî, *el-İtkân*, 4: 93; Bûtî, *Revâ'î'l-Kur'ân*, 95-96.

⁷ Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 3.

⁸ Mübhemât ilminin kaynakları konusunda detaylı bilgi için bk. Albayrak, *Mübhemâtü'l-Kur'ân*, 162-167.

⁹ Müellifin tam adı Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî el-Mâlekî'dir.

¹⁰ Ebû Abdillâh el-Kudâî, *et-Tekmile li-kitâbi's-Sıla* (Lübnan: Daru'l-Fikir, 1995), III, 32; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Süheylî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (26 Ocak 2021).

¹¹ Kudâî, *et-Tekmile*, 3: 32-33; Ferihan Özmen, "Abdurrahmân es-Süheylî'nin Müfessir Kişiliği ve er'razzü'l-ünuf İsimli Eserinin Tefsir İlmi Açısından Tahlili" (Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic), 12/35 (2017), 380.

hem de muhtelif konulara yönelik ortaya koyduğu çözümler sebebiyle yaşadığı çağda ve sonrasında da takdirle anılan bir âlim olmuştur.¹²

İkinci müellifimiz sahanın ilk eseri olan *et-Ta'rif ve'l-i'lâm* kitabını tamamlamak üzere *el-İkmâl ve'l-İtmâm* adlı eseri kaleme alan İbn Asker el-Gassânî'dir. Hicrî 584-636 yılları arasında yaşamış olan Malikî fakihî Gassânî öğrenimini doğmuş olduğu Mâleka'da tamamlamış olup farklı bölgelerdeki hocalardan da ders almıştır.¹³ Bir süre kadı yardımcılığı yapan Gassânî 635 yılında getirildiği kadılık görevini vefat edinceye kadar devam ettirmiştir. Gassânî'nin kıraat, nahiv, edebiyat gibi birçok ilim dalında temayüz etmiş olmasının yanında şairlik yönü de bulunmaktadır.¹⁴

Üçüncü müellifimiz yukarıda bahsi geçen iki kitabı bir araya getirmek maksadıyla *et-Tibyân*'ı kaleme alıp ardından bu çalışmayı ihtisar ederek *Gurerü't-Tibyân* adlı eseri ortaya koyan Bedreddin İbn Cemâa'dır. Beyâniyye tarikatının şeyhi, muhaddis ve fakih Ebû İshak'ın oğlu olarak hicrî 639'da Hama'da dünyaya gelen İbn Cemâa eğitim hayatına babasının yanında başlamış olup birçok âlimden icazet almıştır.¹⁵ Uzun yıllar müderrislik, hatiplik, şeyhlik, kadılık, kâdılkudâtılık ve şeyhüşşüyûhluk vazifelerini icrâ eden İbn Cemâa başta Zehebî (ö. 748), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751), Tâceddin es-Sübkî (ö. 771) ve İbn Kesîr (ö. 774) olmak üzere birçok talebe yetiştirmiş, Salâhiye medresesi müderrisliğine devam ederken 733 yılında vefat etmiştir.¹⁶

¹² Müellifin hocaları, öğrencileri ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, (Müessesetü'r-Risale, 1985), 21: 157; 479; Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü tabakatü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1993), 37: 423; 42: 434; 43: 167; 183; 207; 326; 342; Kudâî, *et-Tekmile*, 3: 32; 35; 47; 143; 157; İbn Saîd el-Girnâti el-Endelüsi, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* (Kahire: Daru'l-Mâarif, 1955), 1, 448; Komisyon, *Mevsûatu'l-müeyyera fi eimmeti't-tefsir ve'l-ikrâ ve'n-nahv ve'l-lüğâ* (Britanya: Mecelletü'l-Hikme, 2003), 2: 1209; Küçükaşçı, "Süheylî"; Özmen, *Süheylî'nin Müfessir Kişiliği*, 380-383.

¹³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 16: 319; Komisyon, *Mevsûa*, 3: 2253-2254; Hüseyin Abdülhâdî Muhammed, "İbn Asker el-Gassânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 27 Ocak 2021).

¹⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, 16: 319; Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dimaşkî, *el-A'lâm* (Daru'l-İlm li'l-Mellâyin, 2002), 6: 281-282; Âdil Nuvayhid, *Mu'cemu'l-Müfessirin (Min Sadri'İslâmi ve hatta'l-Asri'l-Hâzir)* (Beyrut: Müessesetü Nuvayhid, 1998), 2: 581; Abdilmelik b. Muhammed b. Saîd el-Evsî el-Ensârî el-Merrâküşi, *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbeyi'l-mevsûl ve's-sıla* (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2012), 4: 492-495; Komisyon, *Mevsûa*, 3: 2253-2258; Abdülhâdî, "İbn Asker el-Gassânî".

¹⁵ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr eş-Şâfiî, *Tabakâtu'l-fukahai's-Şâfiyyîn* (Mektebetü's-Sekâfetü'd-diniyye, 1993), 1: 908; Ebû Muhammed eṭ-Tayyib b. 'Abdullâh el-Hicrânî, *Kılâdetu'n-nahr fî vefâyâti a'yâni'd-dehr* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2008), 6: 205; Cemil, Akpınar, "İbn Cemâa Bedreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ocak 2021).

¹⁶ Zehebî *Târîhu'l-İslâm*, 15: 687; 818; Ebû Abdillâh Salâhuddîn el-Kütübî ed-Dimaşkî, *Fevâtü'l-vefeyât* (Beyrut: Daru Sâdir,1973), 3: 298; Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) es-Safedî, *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (Dimaşk: Daru'l-Fikr, 1998), 1: 111; 133; Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (Beyrut: Daru İhyâit-Türâs, 2000), 1: 183; 2: 195, 4: 259-260; 21: 61; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmet b. Alî el-Askalânî, *Raf'u'-'isri an kudâti Mısır*

İbadete olan bağlılığı, vakar ve tevazuu, hoşgörü ve sabrı ile tanınan İbn Cemâa yeniliklere ve ilmi gelişmelere açık olması ve yargılamadaki tarafsızlığı ile de takdir kazanan bir âlim olmuştur. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, siyaset, eğitim ve tarih gibi çeşitli alanlarda eserler telif etmiş olan İbn Cemâa'nın şiiire olan ilgisi sebebiyle bazı eserlerini manzum şeklinde kaleme aldığı da bilinmektedir.¹⁷

Makalemize konun olan dördüncü müellifimiz diğer üç müellifin Mübhemât konusunda ortaya koymuş oldukları çalışmaları zirveye taşıma gayesiyle *Mübhemâtü'l-Akrân* kitabını yazan Celâlettin es-Süyûtî'dir. Kahire kadılığına vekâlet etmiş ve birçok şerh, ta'lik ve haşiye türünde eser sahibi bir babanın oğlu olan Süyûtî hicrî 849-911 yılları arasında yaşamış, babasının ilme olan merakı sebebiyle küçük yaşta ilim halkalarına katılma fırsatı yakalamıştır. Bu vesileyle dönemin önde gelen âlimlerinden farklı alanlara dair ilim tahsil etmiş ve icazetnameler almıştır.¹⁸

Tasavvufa karşı ciddi bir eğilimi bulunan hatta ömrünün son zamanlarını inziva yaparak geçiren Süyûtî daha ziyade Hadis ilmiyle meşgul olmuş, hadis alanında kendine özgü bazı yaklaşımlar ortaya koymuş ve bu alana dair çokça eser vermiştir. Bununla birlikte Süyûtî'nin tefsir, Kur'ân ilimleri, fıkıh, usul-i fıkıh, usûlî'd-dîn, tasavvuf, lügat, sarf, nahiv, belâgat, edebiyat gibi birçok alanda daha onlarca eseri bulunmaktadır.¹⁹

3. Yöntem Açısından Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserleri

Kur'ân'da geçen mübhem ifadelerle yönelik açıklamalar daha ilk yıllardan itibaren kendini göstermektedir. Bu tür açıklamalara genelde lugavî tefsirlerde, esbâb-ı nüzûl kitaplarında müşkilü'l-Kur'ân, mecâzü'l-Kur'ân, müteşâbihü'l-Kur'ân gibi bazı Kur'ân ilimleri bağlamında kaleme alınmış eserlerde ve diğer tefsir

(Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1998), 367; Ebû'l-Fadl Ahmed b. 'Alî el-'Askalânî, *ed-Dureru'l-kâmine fî a'yânî'l-mietî's-sâmine* (Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Ma'ârifî'l-Oşmâniyye, 1972), 3: 153; 164; 176; Hicrânî, *Kılâdetu'n-Nahr*, VI, 205; Muhammed el-Murâdî el-Hüseynî el-Buhârî, *Silkü'd-dürer fî a'yânî'l-karnî's-sânî aşer* (Daru İbn Hazim, 1998), 4: 94; Akpınar, "İbn Cemâa Bedreddin".

¹⁷ Safedî, *el-Vâfi*, 1: 183; Şihâbüddîn, *Raf'u'l-Isri*, 164; Hicrânî, *Kılâdetu'n-nahr*, 6: 205; Akpınar, "İbn Cemâa Bedreddin".

¹⁸ Süyûtî, *Hüsnü'l-muhadara*, 1: 5; Celâlüddîn es-Süyûtî, *Nüzûlu'r-rahme fî't-tahaddüs bi'n-ni'me* (Cidde: Mektebetu Dârü'l-Vefâ, 1407), 10-11; Ömer Ridâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Mu'ellifin* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, ts.), X, 144; 11: 255; Necmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ğazzî, *el-Kevâkibu's-sâ'ira bi a'yânî'l-mietî'l-âşira* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 1: 131; Halit Özkan, "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ocak 2021); Enbiya Yıldırım, "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî-Süyûtî Çekişmesi Bağlamında)", C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/2 (2006), 150; Ferzende İdiz, "İmâm Süyûtî'nin İlm-i Bâtın'a Dâir Bir Risâlesi: el-Bâhir fî Hükmi'n-nebî Bi'l-bâtın ve'z-zâhir", *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 178; Nurullah Atioğlu, "Bir Hadisçi Olarak Süyûtî'nin Bazı Haberî Sıfatlara Yaklaşımı et-Teşvîh Adlı Eseri Bağlamında", *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2014), 106-107.

¹⁹ Süyûtî, *Hüsnü'l-muhadara*, 1: 5; Süyûtî, *Nüzûlu'r-rahme*, 16-21; Yıldırım, *Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar*, 150-151; İdiz, *İmâm Süyûtî'nin İlm-i Bâtın'a Dâir Bir Risalesi*, 178; Agitoğlu, *Süyûtî'nin Haberî Sıfatlara Yaklaşımı*, 106-107; Özkan, "Süyûtî".

kitaplarında rastlanmakta olup müstakil olarak Mübhemâtü'l-Kur'ân'la ilgili eserlerin yazılması altıncı asra tekabül etmektedir.²⁰

Makalemizde inceleyeceğimiz eserlerden birincisi Mübhemâtü'l-Kur'ân alanında ortaya konan ilk eser olma özelliği sebebiyle seçtiğimiz Abdurrahmân es-Süheylî'nin kaleme aldığı *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*²¹ adlı eserdir. Bu alana mahsus ilk telif olması sebebiyle bu eser temel alınarak birtakım çalışmalar da yapılmıştır.²²

İncelememize konu olacak bir diğer eser, İbn Asker el-Gassânî'nin kaleme aldığı *et-Tekmîl ve'l-itmâm*²³ eseridir. Gassânî bu eserini Süheylî'nin kitabına tamamlayıcı nitelikte yazdığı için Süheylî'nin ele aldığı mübhem ifadeleri ve âyetleri kitabına almamış, onun mübhem ifadeleri açıklama sadedinde kitabına almadığı fakat açıklanması gerektiğini düşündüğü âyetleri almıştır. Eserlerin yöntemleri başlığında da detaylıca göreceğimiz üzere Gassânî Süheylî'nin kitabına almış olduğu mübhem ifadeleri biraz daha açıklama yapılması gerektiğini düşündüğü yerlerde getirmiş ve kendi görüş ve değerlendirmelerine Süheylî'nin o âyetle ilgili yaptığı açıklamaları zikrettikten sonra yer vermiştir.

İnceleyeceğimiz üçüncü eser Bedrüddîn İbn Cemâa'ya ait *Gurerü't-tibyân*²⁴ adlı eseridir. İbn Cemâa bu eserini, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz sonrakinin bir öncekini tamamlamak üzere kaleme alındığı *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm* ve *et-Tekmîl ve'l-itmâm* eserlerini bir araya getirmek suretiyle ortaya koymuştur. Bu sebeple de mübhemât eserleri içerisinde mübhem ifadelerin sayısal olarak en yoğun olduğu eser budur. Şu kadar var ki anlam kapalılıklarına yönelik açıklamaları kısa ifadelerle, ayrıntı ve detaya girmeksizin vermesi sebebiyle kitabın hacmi ele aldığı ifadelerin sayısı kadar geniş değildir.

Araştırmamıza konu olan dördüncü ve son kitabımız Celâlüddîn es-Süyûtî'nin *Müfhemâtü'l-akrân*²⁵ eseridir. Süyûtî bu eserini diğer üç eserin geldikleri noktayı daha ileri taşımak ve mübhemât konusunda son noktayı koymak için yazmıştır. Eserde dikkat çeken en önemli husus Süyûtî'nin senet ve kaynak konusundaki hassasiyetidir. Zira bir önceki kitaplarda verilen açıklamaların kime ait olduğuna dair açıklamalar ve kaynak bilgileri çok cılız kalmakta iken Süyûtî'nin eserinde kaynak ve senet bilgisi çok büyük bir yeküne tekabül etmektedir.

Bu dört eseri gerek birbirlerini tamamlayıcı ve geliştirici nitelikleri gerek anlamı kapalı kelimelere yönelik açıklamalarındaki faydalı bilgiler gerekse

²⁰ Hüseyin Muhammed Abdülhâdî -Abdülhamit Birişik, "Mübhemâtü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 25 Ocak 2021); Albayrak, *Mübhemâtü'l-Kur'ân*, 156.

²¹ Eserin tam adı *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm fîmâ (bimâ) übhime mine'l-esmâ' ve'l-a'lâm fi'l-Kur'ân* olup *Gavâmizü'l-esmâ'î'l-mübheme ve'l-ehâdîsi'l-müsne'de fi'l-Kur'ân* gibi farklı isimlerle de neşredilmiştir. (nşr. Heysem Ayyâş, Beyrut 1988)

²² Bu çalışmalardan birisi bizim de incelemiş olduğumuz *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, bir diğeri ise İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İhkâm li-beyâni mâ fi'l-Kur'ân mine'l-ibhâm* adlı eseridir. (Küçükaşçı, "Süheylî"; Albayrak, *Mübhemâtü'l-Kur'ân*, 156)

²³ Eserin tam adı *et-Tekmîl ve'l-itmâm li-kitâbi't-ta'rîf ve'l-i'lâm*'dir.

²⁴ Eserin tam adı *Gurerü't-tibyân fî men lem yüsemme fi'l-Kur'ân*'dir.

²⁵ Eserin tam adı *Müfhemâtü'l-akrân fî mübhemâti'l-Kur'ân*'dir.

mübhemât ilmi denince akla gelen ilk eserler olmaları²⁶ sebebiyle tercih ettik. Öncelikle her bir eserde takip edilen yöntemler ayrıntılı bir şekilde müstakil olarak ele alınacak ve daha sonra yeni bir başlık altında da eserlerde takip edilen metotlardaki farklılıklara temas edilecektir.

3.1. Et-Ta'rif ve'l-i'lâm

Süheylî, bu eserini mukaddime, mübhem ifadelerin beyanı ve sonuç olmak üzere üç bölümden müteşekkil olarak kaleme almıştır.²⁷ Mukaddimesinde iki husussa dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi Kur'ân'da geçen mübhem ve kapalı ifadelerin bilinmesinin, Kur'ân talebesi için büyük bir gereklilik olduğu, ikincisi ise mübhemât ilminin ve bu ilme gösterilen özenin sahabe dönemine kadar dayanan kadîm bir ilim olduğudur. Müellif bu sadede İbn Abbas'ın "Resûlullah'a (s.a.v.) karşı birbirine arka çıkan iki kadın hakkında Hz. Ömer'e soru sormak için senelerce bekledim." sözünü²⁸ ve yine mübhem bir ifade ile ilgili olarak İkrime'nin (ö. 105) "Evinden Allah ve Resûlü uğrunda hicret etmek için çıkıp sonra vefat eden kişinin kim olduğunu bulana dek on dört yıl boyunca araştırdım."²⁹ ifadesini zikretmektedir. Süheylî bu rivâyetlerin sonrasında serdettiği "Bahsi geçen olay, bu ilmin ne kadar kıymetli olduğuna, ona özen göstermenin değerine ve bu ilmi bilmenin bir üstünlük sebebi sayılacağına delildir."³⁰ sözleriyle mübhemât ilminin ne denli kıymetli ve gerekli bir ilim olduğunu vurgulamaktadır.

Müellif âyetlerde bulunan mübhem ifadeleri beyan ederken öncelikle ilgili sûrenin ismini vermekte ve sonra o sûre içerisinde geçen kapalı ifadeleri sırasıyla ele alarak açıklamaktadır. Sûreye giriş yaparken "... sûresinde de şu âyetler vardır." şeklinde bir ifadeyle başlamaktadır.³¹ Ayrıca sûre sıralamasında da Mushaf tertibini esas almaktadır.

²⁶ Cermî, *Ulûmu'l-Kur'ân*, 239.

²⁷ Süheylî, Ebü'l-Kâsım es-Süheylî, *Gavâmizu'l-esmâ'i'l-mübheme ve'l-ehâdîsi'l-müsnede fi'l-Kur'ân (et-Ta'rif ve'l-i'lâm fîmâ (bimâ) übhime mine'l-esmâ' ve'l-a'lâm fi'l-Kur'ân)* (Beyrut: Daru'l-Firi'l-Arabî, 1988), 10.

²⁸ İbn Abbas'ın senelerce Resûlullah'a (s.a.v.) karşı birbirine arka çıkan iki kadın öğrenmek için bekledim sözü, "İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır." (et-Tahrîm, 66/7) âyetinde geçen *وَإِنْ تَطَّهَّرَا* "peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız" ifadesinin kimlere hitap ettiği hususuyla ilgilidir.

²⁹ İkrime'nin merakını celbeden, "Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükâfatını vermek Allah'a aittir; Allah daima günahları örtmektedir, engin rahmet sahibidir." (en-Nisâ, 4/100) âyetinde zikredilen *وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ* "Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa" ifadesinde geçen kişinin kimliğiğidir.

³⁰ Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 13.

³¹ Müellif bu ifadeyi her sûrenin ilk âyetinde kullanmakta olup *من سورة البقرة* ve *و* şeklinde getirmektedir. (Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 17); Farklı örnekler için bk. Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 29; 37; 43; 51; 55; 61.

Süheylî mübhem ifadeleri açıklarken delil olarak getirdiği hadislerin senedine yer vermemiş, doğrudan hadisi aktarmıştır.³² Sahabe, tabiin veya sonraki âlimlerden herhangi bir alıntı yapacağı zaman قال نقاش “Nakkaş (ö. 351) şöyle dedi”, يحيى الطبري “Taberî (ö. 310) şöyle diyor”³³, وفي قول الطبري “Taberî'ye göre”³⁴ gibi ifadeler kullanmakla yetinmekte, verdiği sözün kaynağı veya senedi ile alakalı ayrıntı zikretmemektedir. Örneğin Bakara sûresi 34. âyette geçen İblîs ifadesine yönelik tahlilde Nakkâş'tan yaptığı alıntıda “Nakkâş dedi ki; İblîs'in künyesi Kurdûs'tür.” demekle yetinmiş sözün kaynağına dair farklı bir detaya yer vermemiştir.³⁵ Aktarmış olduğu bilgilerin yeri ve senedine yönelik sergilediği bu tutumun sebebi bağlamında, vermiş olduğu bilgilerin ilgili kişilerin eserlerinde ve daha birçok telifte geçiyor olmasını dolayısıyla edebiyatla iştilal eden herkesçe malum ifadelere delil getirmeyi gerekli görmediğini söylemiştir.³⁶

Süheylî ele aldığı mübhem âyetleri verirken içerisinde mübhem ifadeler geçen bütün sûrelere müstakil bir başlık açarak ele almaktadır.

Müellif âyetlerde söz konusu mübhem ifadeyle ilgili farklı görüşleri serdettikten sonra bazen *en doğru görüş ise*³⁷ bazen de *وهذا اقرب الى الصواب* *doğru olmaya en uygun olan ise budur*³⁸ diyerek kendi kanaatini ifade etmektedir.

Süheylî eserinin sonuç bölümünde, bu eserini talebelerinin kendisine mübhem ifadeleri sormaları üzerine, hali hazırda ve önceden tefsir kitaplarından, rivâyetlerden, tabiin veya sahabe sözlerinden ve hadisi şeriflerden ezberlediği malumatlarla yazdığını ifade etmektedir. Ayrıca eseri yazarken aktarmış olduğu bilgileri aynen ezberlediği lafızlarla vermeye, rivâyetlerde farklılıklar bulunması durumunda ise doğruyu verebilecek en isabetli mana ile aktarmaya özen gösterdiğini de ifade etmektedir.³⁹

3.2. et-Tekmîl ve'l-itmâm

Gassânî bu eserini kendi ifadesiyle hocalarının hocası Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî'nin kaleme aldığı *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm fimâ (bimâ) übhime mine'l-esmâ' ve'l-a'lâm fi'l-Kur'ân* adlı eserine tamamlayıcı nitelikte kaleme almış ve içerisinde mübhem ifadeler bulunmasına rağmen Süheylî'nin almadığı âyetleri alarak mübhem ifadeleri açıklamıştır.⁴⁰ Eser mukaddime, mübhem ifadelerin beyanı ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Müellif âyetlerde bulunan mübhem ifadeleri beyan ederken öncelikle ilgili sûrenin ismini vermekte ve sonra o sûre içerisinde geçen kapalı ifadeleri sırasıyla

³² Örnek için bk. Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 15; 16; 24; 22.

³³ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 19.

³⁴ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 27.

³⁵ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 17; Farklı örnekler için bk. Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 19; 21; 23; 26; 27.

³⁶ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 236.

³⁷ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 21.

³⁸ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 25.

³⁹ Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 236.

⁴⁰ Gassânî, Ebû Abdillâh İbn Asker el-Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm li-kitâbi't-ta'rîf ve'l-i'lâm* (Şam: Daru'l-Fikir, 1997), 33-36.

ele alarak açıklamaktadır. Ayrıca sûre sıralamasında da mushaf tertibini esas almakta; bazı sûrelerin isimlerini alışlagelmişin dışındaki farklı bir ismi ile başlatmaktadır. Söz gelimi Fâtiha sûresini *Ümmü'l-Kur'ân*,⁴¹ İsrâ sûresini *Subhân*,⁴² Muhammed sûresini *Kıtâl*,⁴³ Nebe' sûresini sûrenin başlangıcı olan *Amme Yetesâelûn*,⁴⁴ Tekvir sûresini yine sûrenin başlangıcı olan *İze's-Şemsu Kuvvirat*,⁴⁵ Mâûn sûresini *Din*,⁴⁶ Nasr sûresini ise *Fetih*⁴⁷ şeklinde isimlendirmektedir. Yer yer sûrelerin isimlendirilme sebeplerine sûreler için kullanılan farklı isimlere de temas etmektedir. Hatta bazen sûrenin isimleriyle alakalı geniş açıklamalara yer vermektedir. O kadar ki Fâtiha sûresine başlarken bu sûrenin dokuz farklı isminden ve bu isimlerin neden verildiğinden uzun uzadıya bahsetmektedir.⁴⁸

Bazı sûrelerde âyetlerin veya âyetler içerisinde geçen bazı kelimelerin kapalılığını gidermek yerine sûrenin tamamının kimle alakalı olarak indirildiğini zikretmektedir.⁴⁹ Bazen de gerek sûreye giriş yaparken gerekse ilgili âyetteki kapalılığa değinirken sebebi nüzûl bilgisi vermektedir.⁵⁰

Gassânî sûrelerin büyük çoğunluğunda Süheylî'nin açıklamış olduğu fakat verilen bilgilere ilave olarak bazı bilgiler daha verilmesi gerektiğini düşündüğü âyetler için sûrenin bitiminde *tenbih* başlığı açıp zikretmek istediği âyetleri sırasıyla önce Süheylî'nin o âyete yönelik yapmış olduğu açıklamayı sonra da kendi eklemek istediği malumatı vermek suretiyle ele almaktadır. Örneğin Bakara sûresinin sonundaki *tenbih* başlığının altında 35. âyette geçen *اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ* ifadesi hakkında Süheylî'nin yaptığı açıklamalara ilave olarak Hz Âdem ve eşinin cennette ne kadar kaldıkları, hangi gün ve hangi vakitte cennetten çıkarıldıkları gibi meseleler hakkında da açıklamalar yapılması gerektiğini ifade etmiş ve Hz Âdem'in yaratılışından fiziki özelliklerine, hangi gün yaratıldığından ne kadar yaşadığına, eşyle birlikte cennetten indirildikleri dağın isminden İblis'in asıl ismine kadar birçok mesele ile alakalı malumata yer vermiştir.⁵¹

Gassânî mübhem âyetleri verirken içerisinde mübhem ifadeler geçen bütün sûrelere müstakil bir başlık açarak ele almaktadır. Ayrıca Süheylî'nin içerisinde

⁴¹ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 37.

⁴² Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 235.

⁴³ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 385.

⁴⁴ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 457.

⁴⁵ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 463.

⁴⁶ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 479.

⁴⁷ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 482; Müellif *Fetih* sûresini meşhur ismiyle yani *Nasr* sûresini isimlendirdiği "Fetih" ismiyle zikretmektedir. (Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 387)

⁴⁸ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 37-39; Farklı örnekler için bk. Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 173; 194; 222.

⁴⁹ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 477; 478; 479; 480; 481.

⁵⁰ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 54; 432-433; 473.

⁵¹ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 68-72; Diğer örnekler için bk. Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44-45; 88-90; 106-109; 124-132; 141-146; 157-159; 168-172; 184-189; 193; 200-201; 205-206; 211; 214; 221; 229-232; 241-244; 251-256; 260-262; 269-273; 290; 292; 295-298; 305-306; 313-314; 326; 330; 335-336; 340; 343-345; 349; 357; 366; 369; 373; 382-384; 389; 421-425; 431; 441; 446; 455; 456; 457; 458; 462; 469; 472.

mübhem ifade bulunmaması sebebiyle almayıp kendinin almış olduğu sûrelere giriş yaparken, önce Süheylî'nin o sûreden bahsetmediğini söyleyip sonra âyetleri ele almaktadır.⁵² Mübhem ifadeleri açıklamaya geçmeden önce de sûreye girişte, sûre içerisinde kaç âyette mübhem ifade olduğunu zikretmektedir.⁵³

Gassânî mübhem ifadelerin izahına yönelik serdettiği hadislerle ilgili senet bilgisi vermemekle birlikte bazen hadisin geçtiği kitaba bazen de hem kitaba hem de senedin ibtidâsına işaret etmektedir.⁵⁴ Yine âlimlerden yaptığı alıntılarda bazen zikri geçen ifadelerin sözünü naklettiği kişinin hangi eserinde geçtiğini haber vermekte⁵⁵ bazen de sadece âlimin ismini vermekle yetinmektedir.⁵⁶

Gassânî yer yer fasıllar açarak yorumlar yapmakta ve mübhemâtle doğrudan ilgisi bulunmayan bir takım malumatlar vermiştir.⁵⁷ Kıraat farklılıklarına ve bu farklılıkların anlama olan etkisine değinmeyi de ihmal etmemektedir. Örneğin; وَمَا أَنْزَلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ ifadesindeki الْمَلَائِكَةِ lafzında yer alan "ل" harfinin çoğunluğa göre fetha üzere okunduğunu ve iki melek anlamında *Harût ve Marut* kastedildiğini, Hasan Basrî'ye (ö. 110) göre ise kesralı okunduğunu ve melik, kral anlamında *Davut ve Süleymân* kastedildiğini ifade etmektedir.⁵⁹

Gassânî yer yer kelimelerin dilsel tahliline yer vermiştir. Örneğin; وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ⁶⁰ ifadesindeki أُمِّيُونَ kelimesinin ismi mensup olduğunu dolayısıyla bahsi geçen kişilerin okumayı öğrenmedikçe veya herhangi bir öğretiyi mütalaa etmedikçe ümmîler zümresinde olduklarını ifade etmiştir.⁶¹ Bazen de gerek sarf ve nahiv gerekse belâgat açısından inceleme ve açıklamalarda bulunmuştur.⁶² Gerekli gördüğünde kullanılan lafızların seçilme sebeplerine kadar değinmiştir. Söz gelimi لَيْلَةَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ifadesinde özellikle لَيْلَةَ kelimesinin kullanılmasını açıklarken tarihlendirmelerde gecenin esas alındığını gündüzün ise geceyi takip ettiğini vurgulamıştır.⁶³

⁵² Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 331; 361; 434; 435; 439; 457; 459; 467; 470.

⁵³ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 91; 110; 133; 147; 160; 173; 190; 202; 207; 212; 215; 233.

⁵⁴ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 60; 61; 86; 96; 99; 121; 178; 320; 328; 390; 42.

⁵⁵ İlgili esere atıf yaparken eserin tanınan kısa ismini vermekle yetinmektedir. Örneğin; حكي Taberî *Târîhu'l-kebir* Taberî *tefsir kitabında şöyle diyor* veya حكي الطبري في التاريخ الكبير *Taberî Târîhu'l-kebir eserinde şöyle diyor* şeklinde getirmektedir. (Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 62-63); Farklı örnekler için bk. 72; 77; 83; 91; 218; 224; 248.

⁵⁶ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 67; 70; 75; 78; 79; 80; 112; 137; 170; 194; 233; 271; 339.

⁵⁷ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 40-43; 57; 154; 425-428; 447; 425-428.

⁵⁸ el-Bakara, 2/102.

⁵⁹ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 52; Farklı örnekler için bk. Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 137-138.

⁶⁰ el-Bakara, 2/78.

⁶¹ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 51.

⁶² Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 43; 52-53; 57-58; 117-118; 138; 258; 351.

⁶³ Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 50.

Bazı âyetlerde söz konusu mübhem ifadeyle ilgili farklı görüşleri serdettikten sonra bazen “والاظهر *güçlü görüş ise*”⁶⁴ bazen “والصحيح *doğru olan ise*”⁶⁵ bazen de “والاظهر عندي *kanaatimce en doğrusu*”⁶⁶ diyerek kendi görüşünü ifade eden Gassânî, açıkladığı mübhem ifadelere istidlâl maksadıyla eserine Arap şiiirlerinden örnekler almayı da ihmal etmemiştir.⁶⁷

3.3. Gurerü't-tibyân

İbn Cemâa'nın daha önce yazmış olduğu *et-Tibyân fî mübhemâtü'l-Kur'ân* eserini ihtisar ederek kaleme aldığı⁶⁸ bu eseri, kısa bir mukaddime ve mübhem ifadelerin açıklanmış olduğu ana bölüm olmak üzere iki kısımdan ibarettir.⁶⁹

Müellif âyetlerde bulunan mübhem ifadeleri beyan ederken öncelikle ilgili sûrenin ismini vermekte ve sonra o sûre içerisinde geçen kapalı ifadeleri sırasıyla ele alarak açıklamaktadır. Sûreye giriş yaparken “... sûresinde de şu âyetler vardır.” şeklinde bir ifadeyle başlamakta⁷⁰ ve sûre sıralamasında da mushaf tertibini esas almaktadır. Ayrıca bazen sûre girişinde sûrenin Mekki veya Medeni oluşu hakkında da bilgi vermektedir.⁷¹

İbn Cemâa otuzuncu cüze kadar bütün sûreleri müstakil bir başlık altında ele alırken son cüzdeki bazı sûreleri ikiye, üçer, dörder veya beşerli gruplar halinde ele almakta olup her birine müstakil başlık açmamaktadır.⁷²

Müellif içerisinde kapalılık bulunan kelime veya cümleyi verdikten sonra direkt açıklamayı getirmekte olup ilgili açıklamayı kimden aldığına, hangi kaynaktan geçtiğine dair hiçbir açıklama yapmamaktadır. İbn Cemâa bunun sebebinin mukaddimesinde sözü uzatmamak için tafsilatı almadığını sadece meramı ifade edecek açıklamayı verdiğini söyleyerek ifade etmektedir.⁷³ Bazı sûrelerde âyetlerin

⁶⁴ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 220; 250; 347.

⁶⁵ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 196; 205; 262.

⁶⁶ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 273.

⁶⁷ Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 135; 147; 152; 223; 371; 377.

⁶⁸ Ebû Abdillâh Bedrüddîn İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân fî men lem yüsemme fi'l-Kur'ân* (b.y, yy, t.s), 1.

⁶⁹ Eserin ilk yarım sayfası mukaddime olup geriye kalan 94 sayfası mübhem ifadelerin açıklandığı kısımdır. (İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân*)

⁷⁰ Müellif bu ifadeyi her sûrenin ilk âyetinde kullanmakta olup *ومن سورة الفاتحة* şeklinde getirmektedir. (İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân*, 2); Farklı örnekler için bk. İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân*, 7; 9; 11; 14; 17.

⁷¹ İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân*, 2.

⁷² Müellif bu yöntemi İnfîtar sûresinden itibaren başlatmakta olup İnfîtar ve Mutaffifin sûrelerini beraber, İnşikâk, Burûc ve Târik sûrelerini beraber, Âlâ ve Gâşiye sûrelerini beraber, Fecr ve Beled sûrelerini tek başlarına, Şems ve Leyl sûrelerini beraber, Duhâ, İnşirâh ve Tîn sûrelerini beraber, Alak, Kadr, Beyyine ve Zilzâl sûrelerini beraber, Âdiyât, Kâri'a, Tekâsür, Asr ve Hümeze sûrelerini beraber, Fil, Kureys, Mâ'ûn, Kevser ve Kâfirûn sûrelerini beraber, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nâs sûrelerini beraber ele almaktadır. (İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân* 88-94)

⁷³ İbn Cemâa, *Gurerü't-tibyân*, 1.

veya âyetler içerisinde geçen bazı kelimelerin kapalılığını gidermek yerine sûrenin tamamının kimle alakalı olarak indirildiğini zikretmektedir.⁷⁴

Müellif açıklama yapacağı zaman âyet numarasına hiç temas etmeksizin sadece ilgili mübhem ifadeyi verip ardından hemen açıklamayı getirerek bir sonraki mübhem ifadeye geçmektedir.⁷⁵

3.4. Müfhemâtü'l-akrân

Süyûtî bu eserini kendinden önce bu alanda yazılmış olan üç eserin geldiği noktayı daha ileri taşımak için yazmıştır. Zira eserin mukaddimesinde “*Mübhemât'a dair Süheylî'nin et-Ta'rîf ve'l i'lâm isimli kitabını kaleme almış, talebelerinden ders almış olan İbn Asker de et-Tekmîl ve'l-itmâm adlı eseriyle bu kitaba birtakım ilavelerde bulunmuş, İbn Cemâa da et-Tibyân fî Mübhemâtü'l Kur'ân diye adlandırdığı kitabıyla, bu iki eseri bir araya getirmiştir.*” ifadelerini kullandıktan sonra “*İşte elimizdeki bu eser; barındırdığı faydalı ilaveler, veciz ifadeler ve her sözü -isnad yoluyla elimize ulaşan tefsir ve hadis kitapları kanalıyla- sahibine ulaştırması yönüyle diğer üç kitabın geldiği noktayı daha da ileriye taşımıştır. Zira akla yatkın ve kabule şayan olan usûl budur.*” diyerek gayesini açıkça kendisi de zikretmiştir.⁷⁶

Eser mukaddime, Mübhemâtü'l-Kur'ân ilmiyle alakalı *Faydalı Mülâhazalar*⁷⁷ başlıklı ikinci bir mukaddime ve mübhem ifadelerin ele alındığı ana bölüm olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Süyûtî *faydalı mülâhazalar* diye ifade ettiğimiz başlık altında dört maddede mübhemât ilmine dair ön bilgilendirme yapmaktadır. Genel olarak sahabe başta olmak üzere ulemanın mübhemât ilmine göstermiş oldukları teveccühü, bu sebeple de bu ilmin ne denli önemli olduğunu;⁷⁸ mübhemât ilminin tamamen rivâyet kaynaklı olup bu hususta akla yerin olmadığını; Kur'ân'da mübhem ifadeler olmasının birçok sebebinin bulunduğunu ve bu sebeplerin neler olduğunu ele almaktadır.⁷⁹

Süyûtî âyetlerde bulunan mübhem ifadeleri beyan ederken öncelikle ilgili sûrenin ismini vermekte ve sonra o sûre içerisinde geçen kapalı ifadeleri sırasıyla

⁷⁴ İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 80.

⁷⁵ Örnek için bk. İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1; 2; 7; 9; 14; 17; 20; 23; 28.

⁷⁶ Celâlüddîn es-Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân fî mübhemâtü'l-Kur'ân* (Mısır: Matbaatu's-Sâade, 1908), 2.

⁷⁷ Müellif bu kısmı مقدمة فيها فوائد şeklinde başlıklandırmaktadır. (Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 2)

⁷⁸ Süyûtî bu kısımda Süheylî'nin İbn Abbas ile ilgili aktarmış olduğu rivâyetin Buhârî'de (ö. 256) geçtiği bilgisiyle beraber aynen aktarmakta ve Süheylî'nin rivâyet sonrası yapmış olduğu açıklamalara yer vermektedir. Ayrıca Süheylî'nin İkrime'nin dilinden aktarmış olduğu rivâyetin İkrime aracılığı ile yine İbn Abbas'tan geldiğini ifade etmiştir. Zira sözün İbn Abbas'a ait olduğunu ispat için “*Kanaatimce bu söz, İbn Abbas'ın bizzat kendisinden nakledilmiştir. Çünkü İbn Mende (ö. 395) Ma'rifetü's-Sahâbe adlı eserinde Yezid b. Ebî Hakîm'in Hakem b. Eban'dan, o da İkrime'nin İbn Abbas'tan "Evinden Allah ve Resûlü uğrunda hicret etmek için çıkıp sonra vefat eden kişiden maksat Damre b. Ebî'l 'Ays'tır."* dediğini aktarmıştır.” ifadelerini kullanmaktadır. (Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 2)

⁷⁹ Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 2-3.

ele alarak açıklamaktadır. Ayrıca Süyûtî de sûre sıralamasında da mushaf tertibini esas almaktadır.⁸⁰

Müellif açıklama yapacağı zaman âyet numarasına hiç temas etmeksizin sadece ilgili mübhem ifadeyi verip ardından hemen açıklamayı getirerek bir sonraki mübhem ifadeye geçmektedir.⁸¹ Mübhem ifadelerle ilgili açıklamayı yaparken de çoğunlukla açıklamayı mukaddimede de ifade ettiği gibi sözü sahibine ulaştıran senediyle birlikte zikretmektedir.

Ele aldığı mübhem âyetleri verirken içerisinde mübhem ifadeler geçen bütün sûrelere müstakil bir başlık açan Süyûtî, açıklama yaparken kullandığı hadislerin bazen hem kaynak hem de senedini bazen de sadece kaynağını zikretmekle birlikte⁸² yer yer de vermiş olduğu rivâyetlere yönelik değerlendirme yapıp sonrasında *وعندي kanaatimce* demek suretiyle kendi yaklaşımını da aktarmaktadır.⁸³

Süyûtî tıpkı Gassânî gibi eserinde kıraat farklılıklarına ve bu farklılıkların anlama olan etkisine yönelik açıklamalara da yer vermiştir.⁸⁴

⁸⁰ Örnek için bk. Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 3; 4; 8; 10; 13.

⁸¹ Örnek için bk. Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 3; 4; 8; 10; 13.

⁸² Örneğin Fâtîha sûresinin 7. âyetindeki *غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ* ifadesini açıklarken “Âyette belirtilen gazaba uğramış kimseler Yahudiler, sapkınlar ise Hristiyanlardır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, (ö. 241) İbn Hibban (ö. 354) ve Tirmizî, (ö. 279) Adî b. Hâtim'den Resûlullah'ın (s.a.v.) “Gazaba uğramış kimseler Yahudiler, sapkınlar ise Hristiyanlardır.” buyurduğunu rivâyet etmişlerdir.” şeklinde delil olarak kullandığı hadisi hem kaynağıyla hem de senediyle birlikte vermektedir. (Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 3); Farklı örnekler için bk. Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 9; 11; 23; 32; 41; 46.

⁸³ Örneğin, Bakara sûresi 35. âyette geçen *وَلَا تُقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ* ifadesindeki anlam kapalılığını giderirken “İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, İkrime'den İbn Abbas'ın: “Âyetteki ağaçtan maksat, sümbüldür.” dediğini rivâyet etmiştir. Bu rivâyetin İbn Abbas'tan sahih bir tariki de vardır. İbn Cerîr, Süddî'den (ö. 127) “Âyetteki ağaç, asma ağacıdır.” dediğini nakletmiştir. Yahudiler de bu ağacın buğday olduğunu iddia etmişlerdir. Ebû Şeyh (ö. 369), bu rivâyetin başka bir versiyonunu, İkrime aracılığıyla İbn Abbas'tan “Bu ağaç, badem ağacıdır.” şeklinde aktarmıştır. Bu rivâyetin isnadı zayıftır. Kanaatimce *لَوْ* kelimesi *كَمْ* kelimesi ile karışmıştır.” diyerek senetlerle ilgili değerlendirmelerini kendi yaklaşımını zikretmektedir. (Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4)

⁸⁴ Süyûtî'de Gassânî'nin eserini anlatırken kıraat farklılıkları bağlamında ele aldığımız Bakara sûresi 109. âyette geçen *وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ* ifadesindeki mübhemliği giderirken “İbn Cerîr'in İbn Abbas'tan rivâyet etmiş olduğuna göre bu iki melek Hârût ve Mârût'tur. İmam Buhârî'nin Tarih-i Kebir'inde, İbn Münzîr'in (ö. 318) İbn Abbas'tan ve İbn Ebî Hâtim'in Atıyye'den rivâyet ettiğine göre bu iki melek, Cebrâil ve Mikâil'dir. *مَلَكَيْنِ* ifadesi *ج* harfinin kesre ile harekelenmesi neticesinde *مَلِكَيْنِ* şeklinde okunmuştur. Dolayısıyla âyette geçen iki melik, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman olmaktadır. Yine İbn Ebî Hâtim'in Abdurrahman b. Ebzâ'dan ve onun da Dahhâk'tan rivâyet ettiğine göre bu iki melekten kasıt, Babilli iki inkârcı kimsedir.” şeklinde bir açıklama yaparak kıraat farklılıklarına da değinmektedir. (Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 5)

4. Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerinin Yöntem Açısından Farklılıkları

Yaptığımız inceleme sonunda eserlerde benimsenmiş olan metot farklılıklarını şu şekilde özetlemek mümkündür.

a. Gassânî mübhem âyetleri ele alacağı sûreye girişte bazen sûrenin isimlerinden bahsetmiş, diğer üç eser ise sûrenin isimlerine yönelik herhangi bir açıklama yapmadan, doğrudan ilgili âyetleri vermiştir. Bununla birlikte İbn Cemâa da bazen sûrenin Mekkî veya Medenî oluşu ile ilgili bilgi vermiştir.

b. Gassânî sûreye başlarken sûre içerisinde kaç âyette mübhemlik bulunduğunu zikretmiş fakat diğer üç müellif zikretmemiştir.

c. Gassânî bazen sûrenin neden o isimle isimlendirildiğine değinmiş, diğer üç eser değinmemiştir.

d. Gassânî'nin eserinde sarf, nahiv, belagat tahlilleri yer alırken diğer üç eserde bu tür bilgilere yer verilmemiştir.

e. Gassânî eserinde mübhemât ilmiyle doğrudan alakalı olmayan bazı malumatlara da yer vermiş diğer üç müellif ise mübhemât ilmine odaklanmışlardır.

f. Süheylî, Gassânî ve Süyûtî ele aldığı mübhem âyetleri verirken içerisinde mübhem ifadeler geçen bütün sûreleri müstakil bir başlık altında ele almış İbn Cemâa ise otuzuncu cüzde bazı sûreleri ikişerli, üçerli vb. gruplar halinde ele alarak incelemiştir.

g. Gassânî diğer üç müelliften farklı olarak eserinde Arap şiirlerine çokça yer vermektedir.

h. Süyûtî diğer üç müelliften farklı olarak mübhem ifadelerle yönelik açıklamaları senet ve kaynaklara yönelik ayrıntılar belirtmek suretiyle ifadenin sahibine ulaştırmaktadır.

5. Fâtiha ve Bakara Sûresi Örneğinde Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri

Bu tablo, dört kitap baştan sona yöntemleri bakımından incelendikten sonra kitaplarda yer verilen mübhem ifadeleri karşılaştırmalı olarak tespit için yapılmış örnek bir çalışma olup ilgili tablo çalışması sadece Fâtiha ve Bakara sûreleri özelinde yapılmıştır. Mübhem ifadeler içerisinde geçtikleri âyetlerin Mushaf'taki sırası gözetilmek suretiyle alınmış, hangi müellif kitaplarında bu ifadeler yer vermiş ve açıklamalarda bulunmuş ise tabloda o müellife ait kısım işaretlenmiştir. Tablo, birbirlerini tamamlamak ve geliştirmek maksadıyla kaleme alınan dört eserdeki ortak ve farklı ifadelerin kolayca görülebilmesini sağlamaktadır.

Süyûtî	İbn Cemâa	Gassânî	Süheylî	Mübhem ifadeler
	*			الْعَالَمِينَ ⁸⁵
*	*			يَوْمَ الدِّينِ ⁸⁶

⁸⁵ el-Fâtiha, 1/1; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1.

⁸⁶ el-Fâtiha, 1/3; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 3.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ⁸⁷
*	*	*	*	أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ⁸⁸
*	*	*	*	الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ ⁸⁹
*	*	*	*	الضَّالِّينَ ⁹⁰
	*			إِنَّمَا ⁹¹
	*			بِالْغَيْبِ ⁹²
	*			وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ ⁹³
	*	*		إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ⁹⁴
	*	*		وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ ⁹⁵
	*	*		كَمَا آمَنَ النَّاسُ ⁹⁶
	*			لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا ⁹⁷
	*			إِلَى شِبَابِهِمْ ⁹⁸
	*	*		وَقَوْمَهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةَ ⁹⁹
	*			وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ¹⁰⁰

⁸⁷ el-Fâtiha, 1/5; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1.

⁸⁸ el-Fâtiha, 1/7; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 15; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 3.

⁸⁹ el-Fâtiha, 1/7; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 16; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 3.

⁹⁰ el-Fâtiha, 1/7; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 16; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44-45; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 1; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 3.

⁹¹ el-Bakara, 2/1; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹² el-Bakara, 2/3; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹³ el-Bakara, 2/4; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁴ el-Bakara, 2/6; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 46; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁵ el-Bakara, 2/8; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 46; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁶ el-Bakara, 2/13; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 46; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁷ el-Bakara, 2/14; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁸ el-Bakara, 2/14; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

⁹⁹ el-Bakara, 2/24; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 47; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

¹⁰⁰ el-Bakara, 2/26; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			الَّذِينَ يَنْفُضُونَ ¹⁰¹
	*			عَهْدَ اللَّهِ ¹⁰²
	*			لِلْمَلِكَةِ ¹⁰³
*	*	*		إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ¹⁰⁴
	*	*		الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ¹⁰⁵
	*		*	فَسَجَدُوا ¹⁰⁶
	*		*	إِبْلِيسَ ¹⁰⁷
	*			الْجَنَّةَ ¹⁰⁸
*	*	*	*	وَزَوْجَكَ ¹⁰⁹
*	*			هَذِهِ الشَّجَرَةَ ¹¹⁰
*	*			أَهْبُطُوا ¹¹¹
	*			كَلِمَاتٍ ¹¹²
	*		*	بَنِي إِسْرَائِيلَ ¹¹³
		*		وَتَكْتُمُوا ¹¹⁴
	*	*		الْحَقَّ ¹¹⁵

¹⁰¹ el-Bakara, 2/27; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

¹⁰² el-Bakara, 2/27; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

¹⁰³ el-Bakara, 2/30; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2.

¹⁰⁴ el-Bakara, 2/30; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 47; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 2; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹⁰⁵ el-Bakara, 2/31; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 48; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹⁰⁶ el-Bakara, 2/34; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 17; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹⁰⁷ el-Bakara, 2/34; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 17; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹⁰⁸ el-Bakara, 2/35; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹⁰⁹ el-Bakara, 2/35; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 17; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹¹⁰ el-Bakara, 2/35; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 68; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹¹¹ el-Bakara, 2/36; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹¹² el-Bakara, 2/37; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹¹³ el-Bakara, 2/40; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 18; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹¹⁴ el-Bakara, 2/42; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 48.

¹¹⁵ el-Bakara, 2/42; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 48; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

Müfhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			116 مَعَ الْوَاعِبِينَ
	*			117 النَّاسَ بِالْبِرِّ
	*		*	118 فِرْعَوْنَ
	*			119 وَأَعْرِفْنَا آلَ فِرْعَوْنَ
*	*	*		120 وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ
*	*	*		121 أَرْبَعِينَ لَيْلَةً
	*		*	122 مُوسَى
*				123 ثُمَّ أَخَذْنَاهُ الْعِجْلَ
	*			124 الْفُرْقَانَ
	*			125 حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ
*	*	*	*	126 هَذِهِ الْقَرْيَةُ
*	*			127 الْبَابِ سُجَّدًا
	*			128 قَوْلًا غَيْرَ
		*		129 فَقُلْنَا اضْرِبْ
	*			130 بَعْصَاكَ

¹¹⁶ el-Bakara, 2/43; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹¹⁷ el-Bakara, 2/44; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹¹⁸ el-Bakara, 2/49; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 19; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹¹⁹ el-Bakara, 2/50; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹²⁰ el-Bakara, 2/50; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 49; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4.

¹²¹ el-Bakara, 2/51; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 50; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4.

¹²² el-Bakara, 2/51; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 19; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹²³ el-Bakara, 2/51; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4.

¹²⁴ el-Bakara, 2/53; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹²⁵ el-Bakara, 2/55; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 3.

¹²⁶ el-Bakara, 2/58; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 20; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 72; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4.

¹²⁷ el-Bakara, 2/58; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 4.

¹²⁸ el-Bakara, 2/59; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4.

¹²⁹ el-Bakara, 2/60; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 50.

¹³⁰ el-Bakara, 2/60; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			131 الْحَجَرِ
	*			132 كُلُّ أَنَسٍ
		*		133 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا
*				134 وَالنَّصَارَى
	*			135 فَوْقَكُمْ الطُّورِ
	*			136 الَّذِينَ اعْتَدُوا
*	*			137 وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا
*	*			138 فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا
	*			139 فَرِيقٍ مِنْهُمْ
	*			140 لِقُوا الَّذِينَ
*				141 وَإِذَا خَلَا بِعَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
*	*	*		142 وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ
	*			143 لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ
*	*			144 لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً
	*			145 لِلنَّاسِ حُسْنًا

¹³¹ el-Bakara, 2/60; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4.

¹³² el-Bakara, 2/60; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4.

¹³³ el-Bakara, 2/62; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 51.

¹³⁴ el-Bakara, 2/62; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹³⁵ el-Bakara, 2/63; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 4.

¹³⁶ el-Bakara, 2/65; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹³⁷ el-Bakara, 2/72; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 4.

¹³⁸ el-Bakara, 2/73; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹³⁹ el-Bakara, 2/75; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁴⁰ el-Bakara, 2/76; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁴¹ el-Bakara, 2/76; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁴² el-Bakara, 2/78; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 51; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁴³ el-Bakara, 2/79; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁴⁴ el-Bakara, 2/80; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁴⁵ el-Bakara, 2/83; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			إِلَّا قَلِيلًا ¹⁴⁶
	*			وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا ¹⁴⁷
*				وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ¹⁴⁸
*	*		*	نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ ¹⁴⁹
	*			كِتَابَ اللَّهِ ¹⁵⁰
*	*	*		وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ ¹⁵¹
	*		*	أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا ¹⁵²
	*			رَسُولَكُمْ ¹⁵³
*	*		*	وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ ¹⁵⁴
	*			وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ ¹⁵⁵
*		*		وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى ¹⁵⁶
	*	*		قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ¹⁵⁷
*	*	*		وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ ¹⁵⁸
*				وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ¹⁵⁹

¹⁴⁶ el-Bakara, 2/83; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁴⁷ el-Bakara, 2/85; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁴⁸ el-Bakara, 2/87; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁴⁹ el-Bakara, 2/100; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 20; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁵⁰ el-Bakara, 2/101; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵¹ el-Bakara, 2/102; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 52-53; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁵² el-Bakara, 2/108; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 20; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵³ el-Bakara, 2/108; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵⁴ el-Bakara, 2/109; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 21; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁵⁵ el-Bakara, 2/111; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵⁶ el-Bakara, 2/113; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 53; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁵⁷ el-Bakara, 2/113; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 53; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵⁸ el-Bakara, 2/114; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 54; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁵⁹ el-Bakara, 2/118; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			160 مِنْ قَبْلِهِمْ
	*			161 الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ
	*			162 إِبْرَاهِيمَ
	*			163 بِكَلِمَاتٍ
	*			164 أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ
*			*	165 رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ
		*		166 وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ
*	*			167 إِبْرَاهِيمَ نَبِيهِ
	*	*		168 وَقَالُوا كُونُوا هُودًا
*	*			169 الْأَسْبَاطَ
*	*	*		170 سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ
	*			171 الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا
	*	*		172 وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ
	*			173 إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
*	*			174 وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ

¹⁶⁰ el-Bakara, 2/118; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁶¹ el-Bakara, 2/121; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁶² el-Bakara, 2/123; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 5.

¹⁶³ el-Bakara, 2/123; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁶⁴ el-Bakara, 2/128; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁶⁵ el-Bakara, 2/129; Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 21; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁶⁶ el-Bakara, 2/130; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 54.

¹⁶⁷ el-Bakara, 2/132; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 5.

¹⁶⁸ el-Bakara, 2/135; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 54; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁶⁹ el-Bakara, 2/136; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁷⁰ el-Bakara, 2/142; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 55; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁷¹ el-Bakara, 2/143; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁷² el-Bakara, 2/154; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 55-56; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁷³ el-Bakara, 2/159; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁷⁴ el-Bakara, 2/159; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			مَنْ يَتَّخِذْ ¹⁷⁵
*		*		وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ¹⁷⁶
	*			قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا ¹⁷⁷
		*		وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا ¹⁷⁸
		*		وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ ¹⁷⁹
*				عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ ¹⁸⁰
*	*	*		يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ ¹⁸¹
		*		فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آذَى مِنْ رَأْسِهِ ¹⁸²
*				الْحَيْجُ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ ¹⁸³
*	*			ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ ¹⁸⁴
*	*			وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ¹⁸⁵
*	*	*	*	وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ ¹⁸⁶
*	*		*	وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ¹⁸⁷

¹⁷⁵ el-Bakara, 2/165; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁷⁶ el-Bakara, 2/170; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 56; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁷⁷ el-Bakara, 2/170; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁷⁸ el-Bakara, 2/171; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44.

¹⁷⁹ el-Bakara, 2/187; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 57-59.

¹⁸⁰ el-Bakara, 2/187; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁸¹ el-Bakara, 2/189; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 59; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁸² el-Bakara, 2/196; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 59-60.

¹⁸³ el-Bakara, 2/197; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44.

¹⁸⁴ el-Bakara, 2/199; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁸⁵ el-Bakara, 2/203; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 6.

¹⁸⁶ el-Bakara, 2/204; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 23; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 44; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.

¹⁸⁷ el-Bakara, 2/207; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 24; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*	*		يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا ¹⁸⁸
	*			مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا ¹⁸⁹
	*	*		كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً ¹⁹⁰
	*			مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا ¹⁹¹
	*	*		يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ¹⁹²
*	*	*		يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ¹⁹³
		*		إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا ¹⁹⁴
*	*	*		يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ¹⁹⁵
*				وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ ¹⁹⁶
*	*			وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى ¹⁹⁷
		*		وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ ¹⁹⁸
*		*	*	وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ¹⁹⁹
		*		وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً ²⁰⁰
		*		وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا ²⁰¹
			*	فَلَا تَعْضَلُوهُمْ أَنْ يَنْكَحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ ²⁰²

- ¹⁸⁸ el-Bakara, 2/208; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 60-61; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.
¹⁸⁹ el-Bakara, 2/212; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.
¹⁹⁰ el-Bakara, 2/213; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 61; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6.
¹⁹¹ el-Bakara, 2/214; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.
¹⁹² el-Bakara, 2/215; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 61; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.
¹⁹³ el-Bakara, 2/217; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 62; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 7.
¹⁹⁴ el-Bakara, 2/218; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 62.
¹⁹⁵ el-Bakara, 2/219; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 63; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 7.
¹⁹⁶ el-Bakara, 2/219; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 7.
¹⁹⁷ el-Bakara, 2/220; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 6; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 7.
¹⁹⁸ el-Bakara, 2/221; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 63.
¹⁹⁹ el-Bakara, 2/222; Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 24; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 74; Süyûtî, *Müfhemâtü'l-akrân*, 7.
²⁰⁰ el-Bakara, 2/224; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 64.
²⁰¹ el-Bakara, 2/229; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 64.
²⁰² el-Bakara, 2/232; Süheylî, *et-Ta'rif ve'l-i'lâm*, 25.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ 203
*	*		*	الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ 204
	*			وَهُمْ أُلُوفٌ 205
		*		مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ 206
	*			الْمَالُ 207
*	*	*	*	إِذْ قَالُوا لَنَبِيِّنَا 208
	*			وَقَدْ أُخْرِجْنَا 209
	*			الطَّالُوتَ 210
	*			سَكِينَةً 211
	*			وَيَقِينَةً 212
*	*			فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ 213
*	*	*		مُتَّبِعِينَ 214
*	*			فَسَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ 215
	*			قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا 216

²⁰³ el-Bakara, 2/238; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²⁰⁴ el-Bakara, 2/243; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 25; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

²⁰⁵ el-Bakara, 2/243; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

²⁰⁶ el-Bakara, 2/245; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 65.

²⁰⁷ el-Bakara, 2/246; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²⁰⁸ el-Bakara, 2/246; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 25; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 75; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²⁰⁹ el-Bakara, 2/246; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²¹⁰ el-Bakara, 2/248; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²¹¹ el-Bakara, 2/248; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²¹² el-Bakara, 2/248; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

²¹³ el-Bakara, 2/249; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

²¹⁴ el-Bakara, 2/249; Gassânî, *et-Tekmil ve'l-itmâm*, 65; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

²¹⁵ el-Bakara, 2/249; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7.

²¹⁶ el-Bakara, 2/249; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

	*			بِجَالُوتَ 217
	*			الَّذِينَ يَطُّنُونَ 218
	*			دَاوُدَ 219
*	*	*		مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ 220
*	*		*	الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ 221
*	*		*	الَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ 222
	*			طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ 223
	*			إِلَى الْعِطَامِ 224
*	*	*		فَخَذَ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ 225
	*			كُلِّ جَبَلٍ 226
*	*	*		مَثَلِ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ 227
		*		لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ 228
	*			لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا 229

217 el-Bakara, 2/249; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

218 el-Bakara, 2/249; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

219 el-Bakara, 2/251; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7.

220 el-Bakara, 2/253; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 66; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 7-8.

221 el-Bakara, 2/258; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 26; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 7; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 8.

222 el-Bakara, 2/259; Süheylî, *et-Ta'rîf ve'l-i'lâm*, 27; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 8.

223 el-Bakara, 2/259; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8.

224 el-Bakara, 2/259; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8.

225 el-Bakara, 2/260; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 66; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 8.

226 el-Bakara, 2/260; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8.

227 el-Bakara, 2/261; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 66; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 8.

228 el-Bakara, 2/272; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 66.

229 el-Bakara, 2/273; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

*		*		الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً ²³⁰
		*		يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا ²³¹
	*			عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ²³²

Sonuç

Mübhemâtü'l-Kur'ân alanında birbirini tamamlayıcı nitelikte yazılmış dört eseri incelemeye ve yöntemlerini anlatmaya çalıştık. Bu eserlerin her biri Kur'ân'da bahse konu olmuş fakat gerek manası gerekse muhtevası açıkça bildirilmeyip kapalı şekilde getirilen veya zamir ve işaret isimleri ile ifade edilen kelimelerdeki anlam kapallılığını gidermek üzere kaleme alınmıştır.

Ele alınan eserler incelendiğinde anlaşılmaktadır ki Gassânî'nin kaleme aldığı *et-Tekmîl ve'l-itmâm* salt Mübhemâtü'l-Kur'ân telifi olmayıp küçük hacimli tefsir kitabı tadında bir eserdir. Zira gerek sarf, nahiv ve belâgat tahlilleri yapması, gerek kullanılan kelime ve isimlere yönelik analizlere yer vermesi, gerekse sûre isimlerine yönelik değerlendirmeleri ve sebebi nüzûl bilgileri başta olmak üzere Kur'ân tefsirine yönelik bir takım açıklamalarda bulunması onu mübhemât türü eserlerden farklı bir yerde konuşturduğudur. Şu kadar var ki Gassânî bu kitabını kaleme alırken hocalarının hocası olarak ifade ettiği Süheylî'nin *et-Ta'rif ve'l-İ'lâm* adlı eserini tamamlayıcı nitelikte yazdığı için yapmış olduğu açıklamalar, içerisinde mübhem ifadeler bulunan ve Süheylî'nin kitabında yer vermediği âyetlerle sınırlı kalmaktadır.

Yine eserlere yönelik incelemede dikkat çeken ve son derece önemli olan bir diğer husus ise Süyûtî'nin *Mübhemâtü'l-Akrân* eserini yazarken mübhem ifadelerle yönelik kitaba alacağı açıklamaları, bulabildiği ölçüde hem senet hem de kaynak bilgisiyle birlikte getirmiş olmasıdır. Kaldı ki Süyûtî, bu eseri yazmadaki en büyük gayelerinden birinin de kendinden önce yazılmış üç eserde geçen bilgilerin kaynaklarını tespit ederek diğer üç eserin geldiği noktayı biraz daha ileri taşımak olduğunu bizatihi kendisi mukaddimesinde zikretmektedir.

Biz bu araştırmamızla bir alanda telif edilen eserlerin birbirini izlediğini görmüş olduk. Bir eserin ortaya çıkması, başka eserlere temel oluşturduğu gibi sonradan yazılan eserler de öncekilerdeki eksiklikleri tamamlayıcı olabilmektedir. Bir kitabın hikâyesi aslında başka eserlerle birlikte bir anlam kazanmaktadır. Bu nedenle bir eser türünün izini sürmek amacıyla o olandaki başka eserleri incelemek önem arz etmektedir. Mübhemâtü'l-Kur'ân edebiyatında yer alan bilgilerin sahihliği önemli bir konudur. Bu nedenle bu konuda yeni çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda mübhemât bilgilerin tespitinin nakil olduğunu söylenmiştir ancak bu konuda her naklin sahih olduğu husus tartışmalıdır. Çünkü tüm nakiller sahabeye dayanmamaktadır. Mübhemâtü'l-Kur'ân eserlerindeki bilgilerin tefsir kitaplarındaki bilgilerle karşılaştırılması da bu alanda yapılabilecek önemli bir gayret

²³⁰ el-Bakara, 2/274; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 67; Süyûtî, *Mübhemâtü'l-akrân*, 8.

²³¹ el-Bakara, 2/278; Gassânî, *et-Tekmîl ve'l-itmâm*, 67.

²³² el-Bakara, 2/286; İbn Cemâa, *Gureru't-tibyân*, 8.

olacaktır. Ayrıca bu edebiyat türünde nakledilen bilgilerin tefsire ne kadar katkı sağlayacağı da değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Abdülhâdî, Hüseyin Muhammed. "İbn Asker el-Gassânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 27 Ocak 2021. <https://islamsiklopedisi.org.tr/ibn-asker-el-gassani>
- Abdülhâdî, Hüseyin Muhammed - Birışık, Abdülhamit. "Mübhemâtü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 25 Ocak 2021. <https://islamsiklopedisi.org.tr/mubhematul-kuran>
- Agitoğlu, Nurullah. "Bir Hadisçi Olarak Süyûtî'nin Bazı Haberî Sıfatlara Yaklaşımı et-Teşvîh Adlı Eseri Bağlamında". *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2014), 103-123.
- Akpınar, Cemil. "İbn Cemâa Bedreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 28 Ocak 2021. <https://islamsiklopedisi.org.tr/ibn-cemaa-bedreddin>
- Albayrak, Halis. "Mübhemâtü'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (1992), 155-182.
- Aslan, Recep. "İmam Süyûtî'ye Muasırları Tarafından Yöneltilen Eleştiriler". *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı*. Mahmut AYTEPE-TECELLİ KARASU. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 450-465.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî. *Min Revâ'i'l-Kur'ân: Te'emmülât 'ilmiyye ve edebiyeye fî Kitâbillâhi 'azze ve celle*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1999.
- Cermî, İbrahim Muhammed el-Cermî. *Mu'cemu 'ulûmi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2001.
- Ebü'l-Fazl, Muhammed Halîl b. Ali b. Muhammed el-Murâdî el-Hüseynî el-Buhârî, Silkü'd-dürer fi a'yani'l-karni's-sânî aşer, Daru İbn Hazım, 1998.
- Gassânî, Ebû Abdillâh İbn Asker Muhammed b. Alî b. Hıdır el-Gassânî. *et-Tekmil ve'l-itmâm li-Kitâbi't-Ta'rif ve'l-i'lâm*. Şam: Daru'l-Fikir, 1997.
- Ğazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Ğazzî. *el-Kevâkibu's-sâ'ira bi a'yâni'l-mieti'l-âşira (nşr. Halîl el-Mansûr)*. 1-3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Gırnâti, Ali b. Musa b. Muhammed b. Abdulmelik İbn Saîd el-Gırnâti el-Endelûsi. *El Muğrib fi hule'l- Mağrib*. Kahire: Daru'l-Mâarif, 1955.
- Hicrânî, Ebû Muhammed et-Tayyib b. 'Abdullâh, *Kılâdetu'n-Nahr fi vefâyâti a'yâni'd-dehr (nşr. Bu Cum'a Mekrî, Hâlid Zevvârî)*. 1-6 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428/2008.
- İbn Cemâa, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa. *Gurerü't-tibyân fi men lem yüsemme fi'l-Kur'ân*. B.y, y.y, t.s.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Aḥmed b. 'Alî el-'Asḫalânî. *ed-Dureru'l-kâmine fi A'yâni'l-mieti's-sâmine (nşr. Muhammed 'Abdulmu'îd Ḍân)*. 1-6 Cilt. Haydarâbâd: Meclisu Dâirati'l-Ma'ârifil-'Osmâniyye, 1392/1972.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tabakâtu'Şâfiyyîn*, Mektebetü's-Sekâfetü'd-diniyye, 1993.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfiî. *Lisân'l-'Arab*. 1-15 Cilt. Beyrût: Dâru's-Sâdr, 1414/1993.
- İdiz, Ferzende. "İmâm Süyûtî'nin İlm-i Bâtın'a Dâir Bir Risâlesi: el-Bâhir Fî Hükmi'n-nebî bi'l bâtın ve'z-Zâhir". *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (Yaz 2011), 177-202.
- Kehhâle, Ömer Ridâ Kehhâle. *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn*, 1-17 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Komisyon. *Mevsûatu'l-müeyyera fi eimmeti't-tefsir ve'l-ikrâ ve'n-nahv ve'l-lüğâ*. Britanya: Mecelletü'l-Hikme, 2003.

Mübhemâtü'l-Kur'ân Eserlerine Dair Bir Değerlendirme
- Süheylî, Gassânî, İbn Cemâa ve Süyûtî'nin Eserleri Çerçevesinde-

- Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Bekr b. Abdillâh b. Abdurrahmân b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kudâî. *et-Tekmile li-kitâbi's-sıla*. Lübnan: Daru'l-Fikir, 1995.
- Kur'ân Yolu. Erişim 29 Aralık 2020. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Süheylî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 26 Ocak 2021. <https://islamsiklopedisi.org.tr/suheyli-abdurrahman-b-abdullah>
- Kütübî, Ebû Abdillâh Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el-Kütübî ed-Dârânî ed-Dimaşkî. *Fevâtü'l-vefeyât*, Beyrut: Daru Sâdir, 1973.
- Merrâküşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdilmelik b. Muhammed b. Saîd el-Evsî el-Ensârî el-Merrâküşî. *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbeyi'l-mevsûl ve's-sıla*. Tunus: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2012.
- Nuvayhid, Âdil. *Mu'cemu'l-Müfessirin (Min sadri'İslâmi ve hatta'l-asri'l-Hâzır)*. Beyrut: Müessetü Nuvayhid, 1988.
- Özkan, Halit. "Süyûtî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 29 Ocak 2021. <https://islamsiklopedisi.org.tr/suyuti>
- Özmen, Ferihan. Abdurrahmân Es-Süheylî'nin Müfessir Kişiliği ve er'Ravzü'l-ünuf İsimli Eserinin Tefsir İlmi Açısından Tahlili, *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume*, 12/35, 375-391.
- Râğib Isfehânî, Ebû'l-Kâsim el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Mufredât fi garîbi'l-Kur'ân (nşr. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî)* Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Safedî, Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. Beyrut: Daru İhyâit-Türâs, 2000.
- Safedî, Ebû's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî. *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*, Dimaşk: Daru'l-Fikr, 1998.
- Süheylî, Ebû'l-Kâsim Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî. *Ğavâmizu'l-esmâ'i'l-mübheme ve'l-ehâdisi'l-müsneve fi'l-Kur'ân (et-Ta'rif ve'l-İ'lâm fîmâ (bimâ) übhime mine'l-esmâ' ve'l-a'lâm fi'l-Kur'ân)*. Beyrut: Daru'l-Firi'l-Arabî, 1988.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî. *Nüzûlu'r-rahme fi't-tahaddüs bi'n-ni'me*, Tahk. Abdulhamid Munîr Şânûha. Cidde: Mektebetu Dârü'l-Vefâ, 1407.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî. *Mübhemâtü'l-akrân fi mübhemâti'l-Kur'ân*. Mısır: Matbaatu's-Sâade, 1908.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *Hüsnü'l-muhadara fi ahbâri Mısır ve'l-Kahire*. Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, h.1418.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. Mısır: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmme, 1974.
- Şihâbüddîn, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalân. *Raf'u'-isri an kudâti Mısır*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1998.
- Yaşar, Hüseyin. *Kur'ân'da Anlamı Kapalı Âyetler*, Ankara: Beyan Yayınları, 1997.
- Yıldırım, Enbiya. "Süyûtî'ye Yöneltilen Suçlamalar (Sehâvî-Süyûtî Çekişmesi Bağlamında)". C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/2 (2006), 149-174.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. Müessetü'r-Risale, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakatü'l-)meşâhîr ve'l-a'lâm*. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1993.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dimaşkî. *el-A'lâm*. Daru'l-İlm li'l-Mellâyin, 2002.